

Értéket adni az elhagyottaknak

ZALKA CSENGE VIRÁG: SZÉLTESTVÉR ÉS NAPKELTE. RENDHAGYÓ MESÉK RENDHAGYÓ CSALÁDOKRÓL

Ahogy azt rendre megtapasztalhatjuk, a mesegyűjtemények nagyon sokféle tematika köré szerveződhetnek. Találhatunk etnikai (cigány, zsidó, horvát, palóc stb.), földrajzi régiók (kaukázusi, mediterrán), nemzeti (kínai, magyar, orosz, norvég, francia), történelmi korok (középkori, modern), korosztály (4-6 éveseknek, kisiskolásoknak, kamaszoknak, felnőtteknek szóló) szerint csoportosított meséket. De osztályozhatjuk és antológiába gyűjthetjük műfaj szerint is őket (állatmesék, hazugságmesék, tündérmesék stb.), esetleg a fő alakok alapján (sárkányos, királynányos, tündéres, koboldos, oroszlános, medvés stb.). Lehetnek népmesék vagy műmesék, kortárs átíratok, paródiák, modernizált történetek, archaikus szövegek. A különféle szempontok szerinti csoportosítás sokféle válogatást tesz lehetővé. Annál is inkább, mivel a mesék régtől fogva léteznek, és hatalmas mennyiségben állnak rendelkezésre mind az irodalmi lejegyzéseknek, mind a néprajzi gyűjtéseknek köszönhetően, így mára rengeteg és rengetegféle szöveg férhető hozzá. A folytonos átírásokról és adaptációkról nem is beszélve.

Az európai mesegyűjtemények középpontjában az a Grimm fivérek által összeállított meghatározó gyűjtemény áll, amely kimondottan gyermek- és családi mesékként jelent meg. A gyűjtemény persze nem önmagában áll a meseirodalom történetében. Jack Zipes, a mesekutatás doyenje például a Norton Critical Editions sorozat részeként egy olyan válogatást adott közre 2001-ben, amely felhasználva a 16–19. század nagy mesegyűjteményeit, tematikusan sorolja kisebb blokkokba az egyes meséket. Ezek az olasz, a francia és német meseírók szövegeiből szemezgetnek, és rálátást engednek arra az ívre, amelyet egyes mesetémák bejártak az írott-irodalmi hagyományban az idők során. Az okos tolvaj, az átvert szélhámos, a bolondok kívánsága, álarcos hősök, féltékeny nővérek, szörnyű átkok és szerencsés királynányok, varázslatos átváltozások, ravasz macskák, hű szolgák, dicső segédek, testvéri szeretet, versengő testvérek, az elhagyott gyerekek és még számos más fejezetcím olyan kategóriákat jelöl, amelyek alatt Straparola, Basile, d'Aulnoy, de Murat, Lhéritiér, Perrault, Grimm és mások meséi csoportosulnak. A meséket lehetne típusok szerint is sorakoztatni, ám Zipes bevallottan problémásnak látja azt, ahogyan Aarne-Thompson típusok szerint katalogizálta a meséket. Minden egyes blokkhoz bevezető tartozik, amely a mesék és mesetípusok tágabb kontextusát adják meg, tisztázzák a köztük lévő történelmi rokonságot, valamint számtalan kulturális utalást, eligazítást is olvashatunk. Ilyen tudományosabb igényű válogatások rendkívül hasznosak a kutatók számára is, azonban a meséket a tapasztalatok szerint elsősorban nem kutatók szokták olvasni.

Zalka Csenge Virág *Széltestvér és Napkelte* című mesegyűjteménye kifejezetten gyerekeknek szól, és egyetlen téma köré rendeződik, mégpedig a polgári – vagy vágyott ideális – családelemtől eltérő családok történeteit veszi sorra. Mivel a hosszú ideig népszerű európai mesekincs – vagy legalábbis a róla való gondolkodás ezt vette alapul – jelentős részben ehhez a polgári családelelhez igazodott, adódik, hogy más népek meséiből kerüljenek be a válogatásba szövegek. Olyan európai meséket találunk hát benne, amelyek archaikus vagy viszonylag perifériára szorult

kultúrákból, mondakörökből származnak, például izlandi, walesi, ír, görög meséket, elvétele egy-egy spanyol, angol vagy bajor mesével fűszerezve. Ezen kívül pedig többségében távolabbi vidékek mesekincséből, Afrikából, Ázsiából vagy egyes szigetcsoportokról származó történetek sorjázna. Ennek a válogatási szempontnak azért lehet jelentősége, mert a távolabbi kultúrára jellemző családszerkezetek nyilván eltérnek az Európában normaként érzékelt családszerkezettől. Ilyen a többnejűség, a gyerekek örökbeadása akár családon belül, az állatok által nevelt vagy megmentett gyerekek. Habár a magyar nyelvű népmesekincsben bőven találkozhatunk ezekkel az alaphelyzetekkel, a nemzetközi mesekincs bevonásával talán eltávolíthatóak, egzotikussá tehetőek a történetek, valamint érzékelhetően egy más, esetenként az európai kultúrától gyökeresen eltérő kultúra normarendjébe ágyazódva kívül eshetnek az általunk tapasztalt és többé-kevésbé elfogadott normarenden – amelytől éppen most látszunk erőteljesen távolodni, de legalábbis elmondható, hogy az utóbbi időben a kérdést a politika diszkurzív nyomás alá helyezte.

A *Széltestvér és Napkelte* című kötet összesen 27 mesét gyűjt egybe a világ minden tájáról. Wirth Ágnes előszava szerint ezek a mesék „arra bátorítanak, hogy szeress”, merj álmodni, legyél képes elfogadni és tisztelni másokat. Továbbá azt is olvashatjuk, hogy a könyv eladásából származó bevétel részben a Világszép Alapítvány munkáját támogatja. A *Mitől család a család?* című Zalka Csenge által írt utószóban röviden és utalásszerűen szerepel az a gondolat, hogy a hagyományosnak tekintett családszerkezet statisztikailag is felbomlóban van, ezért nem árt, ha kezünk ügyében vannak olyan mesék is, amelyek ezekről a helyzetekről szólnak. Noha tudjuk, hogy mesék az élethez minták sokféleségét tárják föl, általános lehet az elképzelés, hogy a mesék valamiféle ideális családmodellt közvetítenek. „Ha valaki elég sok népmesét olvas, hamar rá fog jönni, hogy ez nincs így. Ahogy a hagyományos társadalmakban is sokféle család létezett – özvegy szülők, mostohák, többgenerációs családok, gyereket nevelő nagyszülők, féltestvérek stb. –, úgy a mesékben is felbukkannak ezek az élethelyzetek.”, foglalja össze Zalka Csenge Virág a könyv credóját, valamint hozzáteszi, hogy valójában azok a családmodellek igazán érdekesek, amelyek működnek. Persze kérdés, mitől működik egy családmodell. Ebből a szempontból az elfogadó szeretet, a biztonságos, támogató közeg a legfontosabb, állítja az utószó, és ezek az értékek nem feltétlenül a vér szerinti családban nyilvánulnak meg.

A mai, rohamosan változó korban a család élete is átalakulóban van, és mivel a mesék az újramondásokban mindenkor reflektálnak valamilyen módon a társadalmi, technikai, hitrendszert érintő változásokra, logikusan következik, hogy ebben a tekintetben is változni fognak. Ezeknek az átalakulásoknak pedig írásban is meg kell jelenniük, hogy eljussanak a lehető legszélesebb közönséghez. „Hogy amikor egy kedves mostoha a kezébe vesz egy népmesegyűjteményt, ne kelljen a gyereke szemébe nézve azt mondania, hogy minden mostoha gonosz. Hogy a gyerekek, akiknek mostohatestvérei vannak, tudják, hogy ugyanúgy lehet közöttük szoros, életre szóló kapocs, mintha vér szerinti rokonok lennének. Hogy az elvált szülők gyerekei tudják, hogy néha a válás vezet a legboldogabb jövőhöz. Hogy azok a gyerekek, akiket nem támogat a családjuk, tudják, hogy találhatnak maguknak sajátot.” És tegyük hozzá, azok a gyerekek, akik elveszítik a családjukat, és nem is igen alakul ki olyan, állandó családtagok között jellemző kötelék, amely biztosítaná számukra a közösséget és

a támogatást, ők is találkozhatnak olyan történetekkel, amelyek mintát adnak ahhoz, hogyan lehet túlélni, sőt kibontakozni ilyen élethelyzetekben.

A mesegyűjtemény apropóját Zalka Csenge Virág a Világszép Alapítvány tevékenységében való részvétele adta, éppen azokhoz a tapasztalatokhoz kapcsolódva, amit a gyermekotthonban élő gyerekeknek szóló mesélés jelent. A gyermekotthonokban felnövő gyerekeknek pedig sajátos látásmódjuk alakult ki a családról; ezt a látásmódot meghatározhatnánk akár az örökös családi utáni vágyakozáson átszűrte világlátásnak is. Hiszen olyan gyerekek élnek gyermekvédelmi gondozásban, akiknek a neveléséről, legalábbis átmenetileg, lemondtak a szülei. Ám számos olyan is van köztük, akik éppen azért vannak gyermekotthonban, mert a szülei jogilag nem mondtak le róluk, így nem is kerülhetnek nevelőcsaládokhoz, nevelőszülőkhöz, ahol több-kevesebb sikerrel megtapasztalhatnák a családban felnövés szépségeit, kudarcait, buktatóit és sikereit.

Ezek a gyermekotthonban élő gyerekek a gyermekotthon adottságaitól függően kapják meg azt, ami jobbra kielégíti alapvető szükségleteiket. A kötődés azonban hiányos, ráadásul ott lebeg bennük a folytonos vágyakozás a származási család után. Nem egy esetben testvérek szakadnak el így egymástól, 6-7 testvérből 2-3 egy helyre kerül, 2-3 máshova. A szülők pedig csak ígéretik, hogy egyszer majd ismét hazaviszik őket. Lehetnek magyarok, lehetnek cigányok, lehetnek arabok is. Ha személyes tapasztalataimra hagyatkozom, nem tudok elvonatkoztatni attól a tényről, hogy a kötetben emlegetett, a Világszép Alapítvány munkatársai, önkéntesei által látogatott négy gyermekotthon egyikét sikerült nekem is megismerni egy kicsit. Hogy cigány, magyar vagy arab? Egy szőke, kékszemű testvérpárról például csak a nevük árulta el, hogy arab származásuk van.

Ahogy a Karig Sára által szerkesztett népek meséi sorozat egyik kötetében szereplő, *A halhatatlanságra vágyó királyfi* típusba tartozó *Az öregség nélküli fiatalság és a halál nélküli élet* című román népmesében elhangzik, a szülők utáni vágyakozás hatalmas: „De mind könyöröghetett neki a három tündér is, a lova is, a szülei utáni vágyakozást nem volt hatalmuk lecsillapítani, égette a testét-lelkét.” Azok a gyerekek, akik úgy nőnek föl, hogy folyton vágyják a szüleiket és testvéreiket, akik körül cserélődnek a gondozók, alapvetően kötődéshiányosak. Nekik szóló meséket találunk tehát Zalka Csenge Virág mesekönyvében olyan családokról, olyan hősökről, akik életvitelükben eltérnek a normális vagy ideálisnak tekinthető polgári családoktól. A gyermekotthonban egy olyan kisfiúval is találkoztunk, akit ránézésre legfeljebb egy alulfejlett nyolcéves gyereknek gondoltunk, pedig valójában tizenegy éves is elmúlt. A borzalmas agresszió mögött, ahogyan később kiderült, hatalmas fájdalom tombolt. A tizenegy éves fiú, ez a túlszorduló agressziótól szenvedő, szinte elviselhetetlen gyerek végül az emberi kezek érintése közül kikerülve bekuporodott a sarokba a szivacsok közé, belegömbölyödött a puhaságba, és sírni, beszélni kezdett. Hozzáférhetővé vált, befogadóvá, elfogadóvá és figyelmessé. Minden őszinte kapcsolat, emberség és odafigyelés kiválthatja ezt a változást a meséken keresztül is.

Virginia Satir szerint a legfontosabb érzés, amit a család adhat, az, hogy a családtagok értékesnek érzik magukat. Minden sérülés abból fakad, ha a tagok nem érzik megbecsülve és elég értékesnek magukat. Vagyis nem csupán a próbák sikeres kiállása, a veszélyek elkerülése, az életben maradás vagy az új társak, a biztonságos

kötődések lehetősége jelent kivezető utat, hanem az önértékelés erősödése is. „Az önbecsülés kialakítására időre, türelemre van szükség, és bátorságra, hogy új dolgokat is megkockáztassunk.” Mivel az alacsony önértékelés tanult dolog, le is lehet szokni róla, és valami új tanulható meg helyette. Ehhez az újratanuláshoz adhatnak segítséget a mesék, és nyilvánvalóan nem csupán a gyermekotthonokban élő gyermekek számára, hanem egyéb nehéz sorsú, családban felnövő gyerekeknek is, vagy bárkinek, akinek nehézségei adódnak az életben – a nehézségeket pedig ez életben általában nem tudjuk kikerülni, mert vannak.

Ahogy a *Széltestvér és Napkelte* utószavának utolsó sorában szerepel: „Mert hiszünk benne, hogy a meséknek ereje és igazsága van”, csakúgy, ahogyan az érintésnek, tehetjük hozzá. A kötetben található mesék mind-mind a különböző okokból elhagyott, kizsájtott gyerekek, netán felnőttek sorsa körül forognak. A gyűjtemény első darabja egy 18. században gyűjtött kéziratból származik, és egyike azoknak a ritka meséknek, amelyekben jó mostoha szerepel. A gonosz mostoha szerepének felülírása olyan fontosnak tűnik, hogy két másik, kötetben szereplő mese is példaként szolgál erre a rendhagyónak tűnő mesei alakra. *Himinbjörg, a mennyei mostoha* az égből leereszkedő felhőből lép ki, feleségül megy a megözvegyült királyhoz, és segíti Szigurdot, a király fiát annak megvalósításában, amit álmában üzenetként kap az édesanyjától. A jótéteményért cserében Szigurd kalandozásaiából visszatérve megvédi mostoháját a máglyára kerüléstől.

A *Széltestvér és Napkelte*, azaz a kötetnek is címet adó mese egy hawaii legenda, amelyben egy sokgyermekes család az istennő tanácsára átadja legkisebb lányát egy gyermektelen házaspárnak. A legendában a növények úgy járnak-kelnek, mintha emberek lennének, istenségek és istennők jelennek meg az embereknek. Ugyanakkor egy másik párnak a kisleányt maga egy istennő veszi pártfogásába és neveli föl, hogy jó törzsfőnök legyen belőle. Anélkül, hogy ismernék egymást, Széltestvér és Napkelte rendre ugyanazt az álmodást látják egymásról, így el is indulnak egymás keresésére. Amikor találkoznak az ünneplő növények és állatok körében megtartott esküvőn, „a ragyogó arcú törzsfőnök és a napkelte mosolyú lány már ismerték egymást az álmaikból, és most végre valóban találkozhattak”. Mivel minden kötetben szereplő meséhez tartozik egy rövid magyarázat, ehhez a meséhez fűzve is olvasható eligazítás: „A Hawaï-szigetek bennszülött kultúrájában gyakori volt, hogy egy-egy gyereket a szülei nevelőszülőkhöz adtak, így erősítve a családtagok, családok közötti kapcsolatokat. Sokszor nagybátyjuk, nagynénjük, nagyszüleik vagy szüleik jó barátai nevelték fel őket”.

A mesék szövege után tehát minden esetben egy rövid ismertető olvasható arról, honnan származik a mese, milyen érdekességet érdemes tudni róla, illetve milyen jelentései lehettek az adott kultúrában. A távoli népek meséiben gyakori, hogy természeti elemek, növények, állatok jutnak főszerephez, megelevenednek és viselik gondját gyerekeknek. A *Kígyócsalád* című indiai mese elolvasása után joggal gondolhatjuk, hogy a gúnyolódó, bántalmazó család nem a legjobb közeg egy bátor lélek felneveléséhez. Szunandát egy kobracsalád fogadja örökbe – az ősi indiai kígyókultusz emlékét őrizve meg a mesében. Azt is megtudjuk, hogy egyébként a kobra azon ritka fajok egyike, amelyik fészket épít a tojások köré, és védelmezi őket. Mondhatnánk, nem mindegy, kire tekeredünk rá, és kire nem: elhamarkodottan azt

a tanulságot is levonhatjuk, hogy a gúnyolódó család helyett talán jobb egy védelmező kígyó. A szudáni mesében oroszlánok a főszereplők. A vérfertőző házasság kényszere alól kimentett lány több társával együtt a vadonba menekül, ahol egy oroszlán fivérül és védelmezőül szegődik a lányhoz. Az oroszlán olyan fontos a szudáni kultúrában, hogy még az esti mesékre is az 'oroszlán' szót használták, tudjuk meg a kulisszatitkokat olvasva a mese végén.

A több ezer éve lejegyzett jemeni legendában sem a családi örökség ad erőt, hanem az, hogy Zafira valami hatalmasabbal kerül kapcsolatba. Egy nagy hatalmú lény áll az ágya mellé álmában, hogy megkérdezze, gyermeket vagy tudást szeretne. Zafira gyermek helyett azt a tudást választja, amellyel népe anyjává válhat. Ez esetben a tudás azonban nem az elődök által összeszedett, összerendezett, leírt, átadott tudást jelenti, hanem jósló álmokat, előrelátást, a jelek helyes értelmezését. Olyan tudást, amely Zafirát magasabb rendű információkhoz juttatja, és amelyek segítségével egész népét képes lesz megmenteni a pusztulástól. Úgy is érthetjük ezt a tudást, mint a jelolvasás képességét. A jeleket észlelve és értelmezve ugyanis megelőzhetőek bizonyos katasztrófák, beláthatóvá válnak változások. A *Haszan Szultán házassága* című egyiptomi mesében az a férj, aki rendkívül gorombán bánik a feleségével, bántja, állandóan elválik tőle [a helyi szokás szerint elzavarja], majd újra feleségül veszi, a negyedik alkalommal a törvények szerint ezt már nem teheti meg. Előbb máshoz kell feleségül adnia az asszonyt, hogy újra törvény szerint visszafogadhasssa. Egy tanácsot követve hozzáadja tehát egy remetéhez, csakhogy, mint kiderül, a remete egy elvonult szultán, akivel az asszony jól bánik, és vele is az újdonsült férj. A mese a minden emberi méltóságot megvonó bántalmazó kapcsolatból való kikerülést követő új viselkedésmódok és viszonyulások lehetőségére és sikerességére helyezi a hangsúlyt. Ez azért lehet fontos mese, mert nemcsak arról beszél, hogy a bántalmazó mindig bántalmazó marad, hanem arról is, hogy amikor a család felbomlásával és a felnöveshez szükséges szerető, elfogadó közeg hiányával állunk szemben, a bántalmazás ismétlődhet, a kirekesztett, elutasított, kigúnyolt gyerekek aztán felnőtt életükben sok erőszakkal vagy bántalmazással találkozhatnak újra. A mese mintát ad az arab mesevilágból vett történettel arra, hogyan lehet kilépni egy ilyen bántalmazásból, vagy akár a sokadik esély megadása után mégis eljutni egy kölcsönös szereteten és megbecsülésen alapuló kapcsolathoz.

Természetesen üdvözlendő, hogy kézbe vehető olyan mesegyűjtemény, amelynek darabjait bátran mondhatjuk el családi kötődési zavarral küszködő gyerekeknek. Ahogy Gilles Deleuze írja, a tudattalant nem feltárni kell, hanem termelni. Ennek a „termelésnek” igen hatékony eszközei a mesék. A kötet annak meséjével zárul, hogyan kerül egyre közelebb egy fiatal nő egy oroszlánhoz, hogyan tud megbarátkozni vele. Az asszony, aki nem tud a gyermekkel zöldágra vergődni, azt a feladatot kapja, hozza el egy varázsfőzethez az oroszlán három szál bajszát. Miután teljesítette a próbát, a bölcs azt mondja neki: „Ha így volt, akkor most menj haza, és tegyél a fiaddal is úgy, ahogyan az oroszlánna! Légy vele türelmes, kedves és bátor. Idővel, lépésről lépésre, majd eléred a célodat.” Olyan útravaló ez, amely igazán mély bölcsességet tartalmaz, hiszen az emberi kapcsolatok terén a valóságban a változások nem egy csapásra, hanem az idők során következnek be, újabb és újabb félelmek és félelmetes dolgok leküzdésével. A mese ezzel az analógiával azt sugallja, hogy az örökre fo-

gadott gyermeket – de a vér szerint is – lehet olyan idegennek, veszélyesnek vagy kezelhetetlennek érezni, mint a vadon oroszlánját. Mert nem a varázslat, a főzet a lényeges, hanem az a bátorság, amely ahhoz szükséges, hogy megközelítsük azt, ami számunkra igazi kockázatot jelenthet, vagy amit akár életveszélyesnek is érezhetünk.

Miképpen segíthet a gyerekeknek éppen a mese? Jerome Bruner a narratív gondolkodásmódot a logikai-tudományos gondolkodásmóddal ütközteti, és amellett érvel, hogy az utóbbi a „leírás és a magyarázat formális, matematikai rendszerének ideálját próbálja kielégíteni”. Igazolható kijelentéseket tesz, majd ezeket a tapasztalati valósággal veti egybe. A logikailag generálható kijelentések és a megfigyelhető tényekkel való összevetés bizonyítást, érvelést igényel, és ésszerű feltevésekhez vezet. A narratívákat, például a mesei történeteket ezzel szemben a pszichés valóság uralja. Egyszerre teremtik meg a cselekvés és a tudatosság mezejét. A narratívum, legalábbis a mesékben biztosan, az emberi szándékok viszontagságaival foglalkozik, és képes arra is, hogy a belső drámát külsővé tegye. A tudományos és a narratív gondolkodás Bruner szerint tulajdonképpen „a valóság illúziójának két különböző, egymástól nagyon is eltérő formáját jelentik”. A narratívumok többféle perspektívát foglalnak el egyszerre, és annak érdekében, hogy a megtapasztalható igazságként, azaz valószerűként legyenek felismerhetőek, a történetekből kibontakozó hipotézisek a különböző emberi perspektívákhoz való illeszkedést segítik. Az ember végtelen mértékben képes hinni, és ebben a tekintetben is számít, miféle történeteket hallunk, fogadunk el, miféle perspektívákat ismerünk fel, teszünk magunkévá. Ezen felül a történetmesélés során olyan hormonok szabadulhatnak föl, mint az oxitocin, az endorfin vagy a dopamin, amelyek segíthetik az átkeretezést, azaz egy másik vagy esetleg egyszerre több perspektívához való illeszkedést. Azaz ezek a mesék hozzájárulhatnak ahhoz, hogy azok a gyerekek, akik hallgatják, a mesékben szereplő lehetőségeket saját valóságukhoz igazítsák vagy beépítsék a hitrendszerükbe.

A Móra Kiadónál megjelent előző két népmese-válogatás illusztrátora Herbszt László, akinek egyéni, sajátos stílusa a két kötetet vizuálisan is egybekapcsolta. A *Széltestvér* és *Napkelte* illusztrációi azonban nem az ő munkái, hiszen ez a könyv a tervek szerint egy új sorozat első részeként jelent meg. Az eltérő stílus és a könyv mérete is jelzi, ez a harmadik meseválogatás elkülönül a két korábbi mesegyűjteménytől. A korábbi kötetek portrészzerű illusztrációit itt felváltják Bertóthy Ágnes határozott körvonalakkal megrajzolt figurái, amelyek a színek összes kavalkádját felvonultatják, habár illusztrációnként eltérő, éppen melyik színösszeállításon van a hangsúly. A részben egyébként is a gyerekkönyvek illusztrációiból inspirálódó Henri Rousseau festményeinek vizuális világához közel álló színes, egzotikus képek bontakoznak ki – amelyek a fiatalabbakat akár a *Madagaszkár* című animációs filmre is emlékeztethetik. A kötetnek nincsen meghatározó színvilága, és az illusztrációkat sem jellemzik olyan karakteres kompozíciós elemek, amelyek összetartanák vagy egységbe rendeznék őket – azaz vizuálisan nem az ismétlődő elemek határozzák meg. Ami viszont mindenképpen összekapcsolja a képeket, az a stílus, valamint az a stratégia, amit Bertóthy Ágnes követ. Minden meséhez egyetlen illusztráció tartozik, ezeket rögtön a mesék elején, a cím fölött láthatjuk, azaz sosem töltenek ki egy teljes oldalt. A képek igyekeznek a mesei történetből kiragadni egy meghatározó momentumot, és emblematikusan ábrázolni a fordulópontot vagy a mese üzenetének esszenciáját. Természetesen eze-

ket a képeket akkor értjük meg igazán, ha elolvassuk hozzájuk magukat a meséket; szerepük az, hogy ráhangoljanak az adott mese világára.

A *vadász fia* című meséhez egy menekülő királylány és egy őt kergető vadász tartozik, akik éppen egy erdőn rohannak át. A mese arról szól, hogyan kell a vadásznak megszerezni azt a különleges képességű királylányt a király számára, akinek „egyetlen csókjától a leggyengébb aggastyán is fiatalá és erőssé változik”. De Dardané nem csak különleges képességgel, hanem gyors lábakkal is rendelkezik, ezért senki nem is éri utol, bármennyire is igyekszik megfogni. A *fiú, akit méhecske nevelt* című történethez olyan kép társul, amelyen két egymást érintő kezét láthatunk: egy normális emberi kezét és egy csontkezet, amely éppen csak körbe van véve bőrrel, hiszen a mesében egy kupac csontból kell a szegény embert és a szegény asszonyt a méhecskének mézből és viaszból újjáépíteni. A *zöld ember lányát* kulcsokkal ábrázolja, bár az illusztráción szereplő fésű sehol nem kerül elő a szövegben, ellenben egy kézmosó tál éppen idevágna.

Más képek kiragadnak egy kulcsjelenetet a történetből, amellyel karakterizálható a narratíva fordulópontjának tekinthető jelenet, mint például a *Hasszan szultán házassága* című meséhez tartozó illusztráció: a goromba, mérges szultán áll szemben az egymásba kapaszkodó feleséggel és újdonsült férjével. A *halász felesége és a váltott gyermekek* bevezető illusztrációján a két fiút magához ölelő anya szerepel, A *szamuráj lánya* című japán legendához pedig az éppen a kígyószörményel küzdő Tokojo kapcsolódik. Az illusztrációk stílusa összességében egyáltalán nem népies és nem is archaizáló. Nem vesz figyelembe semmilyen népnemzeti karakterisztikát, ehelyett egy színes, jól érthető világot teremt, világos gesztusokat ábrázol. A modern formavilág és a gyermekek számára is könnyen azonosítható alakok egészítik ki a történeteket. A főhős vagy főhősnő rendszerint szerepel rajtuk, megkönnyítve az azonosulás lehetőségét.

A kötetben olvasható mesék nyelvezete, ahogyan ez az illusztrációk esetében is elmondható, sem visel magán népies vagy archaizáló jegyeket. Olyan megfogalmazások, mint a „parton sétáló anyuka”, „az apró ökörszem vállalkozott a feladatra”, „jobb, mint felséged dalnokai, akik szintén nagyon jók, tényleg csodálatosak”, „hát te meg mit művelsz itt?” több helyen kifejezetten a mai beszélt nyelvhez közelítik a kötet stílusát. Míg a magyar népmesék jellemző jegyeiket nem csupán és nem is elsősorban a történet, a cselekmény vagy az alakok rendszerének szintjén hordozzák, hanem a nyelvezetben, szerkezetben, ritmusban, addig a más népek kultúrájából származó mesék eredeti nyelvezetének 'íze' sajátosan és szinte szükségszerűen elvész a fordításban, és a fordító, jelen esetben a mesélő ízlésére van bízva, ő maga milyen stílusértékkel látja el a szövegeket. Különösképpen akkor, ha a fordítás és a fordítás alapján születő újramondás közvetítő nyelvből történik; jelen esetben többnyire angol nyelvből. Természetesen nem feledhető, hogy a Karig Sára által szerkesztett népek meséi sorozatban számos nép mesekincse is közvetítő nyelveken keresztül jutott el hozzánk, nevezetesen például angol, német vagy orosz gyűjtemények felhasználásának köszönhetően.

A *Széltestvér és Napkelte* mindenképpen olyan kötet, amely nagyon konkrét tapasztalatokból született és konkrét céllal íródott. Egy speciális közönséget tart szem előtt, miközben figyelmet fordít arra is, hogy ne csak magukat a történeteket, hanem azok rövid kulturális hátterét is lehetőleg megadja. Az illusztrációk többnyire sikeresen kísérleteznek a mesék értelmének megragadásával, és jelzik azt a modernebb, maibb

világot, amelyekhez ezeknek az újramondott meséknek a nyelvezete részben igazodik. Az eredeti célközönség mellett ezeket a szövegeket mindenki más is olvashatja, hiszen mióta világ a világ, sok család működése csak közelíteni igyekezett ahhoz az ideálisan meleg, támogató közeghez, amelyet, ha nincs, gyerekként vágnyi lehet, felnőttként pedig megteremteni, amennyiben mód van rá. Az ideálisnak gondoltra azonban mindig csak vágyakozhatunk, ahogyan Móricz Zsigmond *Kivilágos kivirradtig* című regényében állapítja meg a nevelő a fejedelmi, királyi házasságokról azt, hogy korántsem problémamentesek, sőt általában véve azt mondja már bő száz évvel ezelőtt: „most bomlik fel a család”. „Talán a parasztoknál még megvan a patriarkális érzés és boldogság... De igazi családiaság csak a zsidóknál van: ez az erejük. Vagy ott sincs, csak mi irigyeljük őket, mert nem ismerjük? Amit az ember nem ismer, vagy gyűlöli, vagy kívánja.” [Móra]

NAGY GABRIELLA ÁGNES

Valami pompás koszorú

„MACHT NICHTS MONDTA HALOTTAK NAPJA VAN”. KÖZELÍTÉSEK KÁNYÁDI SÁNDOR HALOTTAK NAPJA BÉCSBEN CÍMŰ VERSÉHEZ, SZERK. KORPA TAMÁS

Nagy vers. Nagyvers? Esetleg hosszúvers, sőt opus magnum. A régóta kanonizált, átütő erejű és valóban, valljuk be, nem meglepő módon *hosszabb* szövegek esetében bátran dobálózunk cédulákkal. A magyarázat gyakran maga is vagy túlon túl hosszadalmas, vagy olyannyira meggyökeresedett közhellyé vált, hogy el is felejtjük feltenni a kérdést a sokadik újraolvasás, fejből szavalás közben: miért is olyan nagy ez a vers?

Ilyen „nagy vershez” illő vállalkozás a *Közelítések Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című verséhez* kötet. A Korpa Tamás szerkesztette kiadványt 2019 őszén mutatták be a költő 90. születésnapjának alkalmából rendezett Ábécé-sorakozó konferencián, mintegy a kötetet is befonva a gyerekversekre hangszerelt találkozó pompás koszorújába. Nem tanulmánykötet, nem egzakt eredmények sorakoztatására hívott válogatás lett ez, hanem tizenöt, egymástól egészen különböző szerző rövid, mintegy tízezer karakteres esszéjének, eszme-futtatásának gyűjteménye szerző és vers, olvasatok és újraolvasások kapcsolatáról. A *Halottak napja Bécsben* korábbi interpretációi közismertek – elég csak Pécsi Györgyi vagy Kődöböcz Gábor monográfiáira gondolni –, és éppen ezért első pillantásra úgy tűnhet, ahogy Demény Péter is írja: „az egész kapcsán már nemigen van mit pótolni”. Viszont ez a recenzió is igen rövid lenne, ha ez az állítás igaznak bizonyult volna a kötetben. Ahogy Demény, úgy keresem én is a magam szubjektív barthes-i punctumjait a versről szóló kommentárokban.

Kétségtelenül a formátum, az egymás után és mellett [javarészt] ábécérendben következő, szűk keretek közé szorított írások bensőséges hangvétele az a tényező, amely miatt az olvasó a kötet végére nem lerágott csonttá vált, önisméltó elemzéseket olvas. Még a műfaji meghatározás visszatérő kényszere sem telepszik